

המרכז ללימודים גרמניים
CENTER FOR GERMAN STUDIES
EUROPEAN FORUM AT THE HEBREW UNIVERSITY

מכון מינרבה
להיסטוריה גרמנית
אוניברסיטת תל-אביב

The Franz Rosenzweig Minerva
Research Center for German-Jewish
Literature and Cultural History

Bucerius
Institute
for Research of Contemporary German
History and Society

הסדנה השנתית לחוקרות וחוקרים צעירים להיסטוריה ותרבות גרמנית בישראל /
מכון ליאו בק ירושלים, 1 לפברואר 2017

מקבץ תקצירים

אלומה פלורסהיים (האוניברסיטה העברית) / צילום תחת דיקטטורה: עיצוב ספירה ציבורית
בעזרת צילום

אלומה פלורסהיים היא תלמידת מוסמך בחוג להיסטוריה באוניברסיטה העברית, ועמיתה במרכז קבנר להיסטוריה גרמנית. התזה שלה עוסקת בצילום האזרחי והמודיעיני במזרח גרמניה כמקרה בוחן של יחסי כוחות בין חברה למדינה בדיקטטורה טוטליטרית, ושל מקום הצילום בכינון יחסים אלו.

תקציר

בהרצאה זו אראה כיצד השטאזי ביקש לשלוט במרחבי הראיה במרחב הציבורי. יחד עם זאת, אראה שהציבור עצמו לא תפס את המרחב הציבורי כנשלט באופן בלעדי על ידי המדינה, והתנהל בו באופן חופשי יחסית. ההרצאה מתארת את האובססיות בה הסוכנים של השטאזי תיעדו אנשים בעלי חפצי ראיה במרחב, גם כאשר לא היו חשודים כלל. לאחר מכן אראה כיצד, על אף פיקוח צמוד זה של הגוף הדיקטטורי, אנשים התנהגו באופן רגיל ברוב האזורים הציבוריים. עם זאת, אצביע על מרחב יוצא דופן, כאשר האזרחים נמנעו מצילום אירועים שאורגנו על ידי המשטר מחד או בזמן הפגנות מאידך, דבר שנובע אולי מהבנתם כי שם גורמי הביטחון נוכחים ועוקבים. כלומר, יתכן ועובדת התבוננות במרחב וצילומם על ידי גוף המודיעין הופנמו על ידי הציבור באופן חלקי, כך שהוא חש חופשי לצלם את חיי היומיום שלו, אך לא את האירועים שיכלו להיחשב כרגישים יותר.

עירית חן (אוניברסיטת חיפה) / "קשר ללא יחס": הקונסוליה הישראלית במינכן בין ישראל וגרמניה 1948-1953

בעלת תואר ראשון בפסיכולוגיה ובמדע המדינה מאוניברסיטת חיפה, וכעת סטודנטית לתואר שני במרכז ללימודי גרמניה ואירופה המודרנית באוניברסיטת חיפה. עבודת התיזה שלי נכתבה בהנחיית ד"ר מרקוס זילבר וד"ר שרון ליבנה, ועוסקת בקונסוליה הישראלית במינכן שפעלה בגרמניה בשנים

המרכז ללימודים גרמניים
CENTER FOR GERMAN STUDIES
EUROPEAN FORUM AT THE HEBREW UNIVERSITY

מכון מינרבה
להיסטוריה גרמנית
אוניברסיטת תל-אביב

The Franz Rosenzweig Minerva
Research Center for German-Jewish
Literature and Cultural History

Bucerius
Institute
for Research of Contemporary German
History and Society

1953-1948. העבודה בוחנת את יחסי הקונסוליה עם הממסד והאוכלוסייה הגרמנית, עם היהודים בגרמניה ומעורבותה בדרישה הישראלית לפיצוי חומרי מגרמניה.

תקציר

ההרצאה תעסוק במגע של הקונסוליה הישראלית במינכן עם גורמים בממסד הגרמני לנוכח הדואליות הישראלית ביחס לגרמניה המערבית בשלהי שנות הארבעים וראשית שנות החמישים: מחד – נקיטת צעדי חרם מדיניים ותרבותיים על יורשת הרייך השלישי, ומנגד – יצירת מגעים תועלתניים לפיצוי חומרי, שיאם בחתימת הסכם השילומים ב-10 בספטמבר 1952. ההרצאה תדון בשאלה האם הקונסוליה הישראלית במינכן שיקפה את מדיניות ישראל או נקטה ביוזמה ביחסה למגע עם גורמים גרמנים בשנות פעילותה 1953-1948? תחילה אשרטט את קווי המדיניות של הקונסוליה ביחס למגע עם גורמים גרמנים. אחרי כן, אדגים שני מקרים של מגע בין הקונסוליה עם גורמים גרמנים, האחד – לפני החתימה על הסכם השילומים והשני – לאחריו. טענתי היא כי שני המרכיבים, שיקוף מדיניות ויוזמה, היו קיימים בפעילות הקונסוליה, אולם מרכיב היוזמה היה משמעותי יותר שכן הודות לתפישותיו של הקונסול ובזכות מעמדה המיוחד ככפופה לבעלות הברית היוותה הקונסוליה אמצעי לא רשמי למגע עם גורמים גרמנים. במילים אחרות, בפעולותיה בגרמניה טמנה הקונסוליה זרעים ראשוניים למגע ובנוכחותה סימלה חוסר נתק מוחלט בין המדינות.

טלי גור (אוניברסיטת חיפה) / "פיצוי רוחני": (Geistiger Wiedergutmachung) הקמת המכון
ליודאיסטיקה באוניברסיטה החופשית של ברלין (1951-1963)

דוקטורנטית בחוג לתולדות ישראל באוניברסיטת חיפה. למדה לתואר ראשון ביחסים בינלאומיים באוניברסיטה העברית בירושלים ומוסמכת התוכנית למדיניות ציבורית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב. פעילת זכויות אדם ועבדה, בין היתר, כדוברת האגודה לזכויות האזרח וכמנהלת פרויקט לזכויות חברתיות. מנחת קבוצות. למדה ולימדה ב"עלמא", "שדמות", המדרשה באורנים ועוד. במהלך לימודי הדוקטורט באוניברסיטת חיפה, הייתה עמיתת הוראה בתוכנית הבינתחומית "נופי ידע". מלגאית קרן פוזן (Posen Society of Fellows) ליאו בק ירושלים, והתוכנית הבינ"ל של ליאו בק (Studienstiftung/LBI London). עבודת הדוקטורט בהנחיית פרופ' דיוויד מאירס מאוניברסיטת קליפורניה, לוס אנג'לס (UCLA) עוסקת ב"לימודי יהדות בגרמניה המערבית לאחר מלחמת העולם השנייה" (1951-1989) ותוגש בקרוב.

תקציר

בהרצאה יוצגו זו ראשיתם של לימודי יהדות אקדמיים בגרמניה המערבית הפוסט-מלחמתית, באמצעות התבוננות בהיסטוריה המוסדית של המכון ליודאיסטיקה (Judaistik) ב"אוניברסיטה

החופשית" (Freie Universität) שבמערב ברלין, בייחוד בעשור המשמעותי בין 1951-1961 בטרם הקמת המכון ותחילת פועלו באוקטובר שנת 1963. מסמכי ארכיב אוניברסיטאיים שונים וממצאים נוספים מהשנים שקדמו לפתיחת המכון יאפשרו בחינת הזירה החברתית-פוליטית בתוכה נוסדו לימודי יהדות באקדמיה המערב-גרמנית לאחר מלחמת העולם השנייה והשואה. זהו חלק משמעותי וחיוני בתשתית עבודת הדוקטורט כולה, הבוחנת מחד סוגיות של אשמה, זהות, לאום וזיכרון באופן רחב יותר בחברה המערב-גרמנית, בתקופה הנדונה ועד לאיחודה של גרמניה בשנת 1989, ומאידך עשויה לתרום לתיעוד ההיסטוריוגרפיה המדעית של לימודי יהדות במאה ה-20.

איריס נחום (אוניברסיטת תל אביב) / קניין לאומי ופיצויים: הקריירה של שני מושגי מאבק בשיח הגרמני-בוהמי/הגרמני-סודטי

איריס נחום משמשת כחוקרת נלווה ומתאמת אקדמית בפרויקט המחקר "Judging Histories: Experience, Judgement, and Representation of World War II in an Age of Globalization" באוניברסיטה העברית בירושלים. במסגרת הפוסט-דוקטורט היא חוקרת את חוק השווה הנטל הגרמני. את לימודי הדוקטורט איריס סיימה בינואר 2017 באוניברסיטת תל אביב. נושא הדוקטורט הינו: "קניין לאומי" ו"פיצויים": הקריירה של שני מושגי מאבק בשיח הגרמני-בוהמי/גרמני-סודטי עם דגש מיוחד על היהודים הגרמניים-הליברליים". בנוסף, היא מלמדת פילוסופיה פוליטית במרכז הבינתחומי בהרצליה.

תקציר

נושא ההרצאה הוא לידתם והתפתחותם של שני מושגי מאבק – "קניין לאומי" (Nationalbesitzstand) ו"פיצויים" (Wiedergutmachung) – בשיח הגרמני במאבק נגד הצ'כים בארצות בוהמיה. מוקד ההרצאה הוא בהתפתחות היחסים בין גרמנים לצ'כים בארצות בוהמיה מסוף המאה ה-19 ועד גירושם של הגרמנים-סודטים מציכוסלובקיה אחרי סוף מלחמת העולם השנייה. השאלות העומדות במרכז ההרצאה הן כדלקמן: מתי, מדוע ובאילו סיטואציות היסטוריות השתמשו הגרמנים-סודטים בשני מושגי המפתח – Nationalbesitzstand וWiedergutmachung? ואלו שינויי משמעות עברו המושגים מאז שימושם הראשוני ועד לאחר סיפוח "חבל הסודטים" לרייך הגרמני בשנת 1938?

יהודה דבורקין (האוניברסיטה העברית בירושלים) / ארכיונים גרמניים-יהודיים או יהודיים-גרמניים? מי אמור היה לשמר את ההיסטוריה?

יהודה דבורקין הוא דוקטורנט באוניברסיטה העברית הכותב את מחקרו תחת הנחייתה של פרופ' יפעת וייס בחוג להיסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו. מחקרו של יהודה עוסק ביוזמות בריטיות להשבת קניין תרבותי-יהודי מגרמניה לאחר המלחמה ובהשבה-בפועל של קניין תרבותי באזור הכיבוש הבריטי. יהודה סיים תואר שני (בהצטיינות) באוניברסיטה העברית, נושא עבודת התזה שלו היה "בית הכנסת פסטלוצישטרסה בברלין לאחר המלחמה 1945-1953". מאמרו שהתבסס על עבודת התזה "תחיית היהדות הליברלית בברלין – 1946" עתיד להתפרסם בגיליון הבא של ילקוט מורשת.

תקציר

לאחר השואה מרבית הקהילות היהודיות בגרמניה לא התארגנו מחדש בצורה שהמשיכה במישרין את הקהילות שקדמו לעליית המפלגה הנאצית לשלטון. גם בערים וביישובים בהם חזרו הקהילות לפעול ושמרניות חבריהם היו בעלי קשר ישיר לקהילה הקודמת, לא נוצר זיהוי מיידי של הקהילה ה'חדשה' כממשיכת ההיסטוריה היהודית באותו המקום. הוצאת הארכיונים מגרמניה והעברתם לירושלים לא הייתה פעולה טכנית בלבד שמטרתה שימור המסמכים בארכיונים השונים. משמעותה הערכית מצביעה על שינוי תפיסתי ביחס להיסטוריה היהודית של יהדות גרמניה ולבעלות על אותה היסטוריה. ריכוזם של כלל הארכיונים במקום אחד תוך הוצאתם ממקומם המקורי מעידה על הניסיון לכלול את כלל יהדות גרמניה תחת נרטיב היסטורי אחד, בנוסף הוצאתם מגרמניה והעברתם לישראל מעידה על ניתוק ההיסטוריה היהודית-גרמנית מגרמניה והכללתה תחת ההיסטוריה היהודית הלאומית, הדתית או האתנית.

ההרצאה תדגים את קורות העברות הארכיונים באמצעות סיפוריהם של ארכיון קניגסברג שהגיע לאזור הכיבוש הבריטי, ארכיון דטמולד וארכיון המבורג. בנוסף ההרצאה תדון במשמעויות ההיסטוריוסופיות והאידיאולוגיות של כינוס והעברת הארכיונים ותנסה להציע מספר כיווני חשיבה בנושא.

אורי גוברניק (אוניברסיטת תל אביב) / פרויקט "תיעוד גירוש הגרמנים ממרכז ומזרח אירופה"
Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-mitteleuropa

בוגר תואר ראשון מאוניברסיטת תל אביב בהיסטוריה כללית ומדע המדינה. בימים אלו סטודנט לתואר שני בחוג להיסטוריה כללית באוניברסיטת תל אביב, ונמצא בשלבים מתקדמים בכתיבת עבודת התזה בהנחייתו של ד"ר שגיא שפר. לצורך כתיבת העבודה קיבלתי תמיכה בנסיעת מחקר מטעם הקרן ע"ש תומס ארתור ארנולד, וכמו כן מלגת לימודים מהשותפות הבין אוניברסיטאית ללימודי רוסיה ומזרח אירופה.

תקציר

המחקר מתמקד בפרשנות מחודשת לדיווחים שנאספו במסגרת פרויקט ממשלתי מערב-גרמני בשם "תיעוד גירוש הגרמנים ממזרח ומרכז אירופה" (Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-mitteleuropa). במסגרת הפרויקט, שיצא לפועל בין השנים 1951-1961, נאספו אלפי דיווחים שנכתבו על ידי פליטים דוברי גרמנית שברחו וגורשו ממרכז ומזרח אירופה בסוף מלחמת העולם השנייה ולאחריה. ההיסטוריונים שהובילו את פרויקט התיעוד ביקשו להתמקד במימד העובדתי-אובייקטיבי של הדיווחים. בשונה מהם, מחקר זה מבקש להתייחס אל הדיווחים כעדויות, המספרות על חוויות הסובייקטיביות של הפליטים והמשמעות שהקנו לה.

אלמוט לאופר (האוניברסיטה העברית בירושלים) / אלכסנדר וייל (1899-1811) והולדת פרדיגמה בתולדות הספרות היהודית-גרמנית

למדה מדעי יהדות, אנתרופולוגיה ושפה וספרות גרמנית באוניברסיטת וינה ובאוניברסיטה העברית. עבדה בגניזה האירופית (זיהוי קטעי כתבי יד מימי הביניים). שוקדת מזה מספר שנים על דוקטורט בנושא "יהודי הכפר בגרמניה וייצוגם בספרות היפה" בהנחייתו של פרופ' יעקב הסינג.

תקציר

ההרצאה תדון ביצירתו המוקדמת של הסופר והעיתונאי הצרפתי-יהודי אלכסנדר וייל (1811-1899) שהחל את דרכו בעולם הספרות כמחבר של סיפורי כפר אלזסיים בשפה הגרמנית. את המרחב הכפרי בסיפורים עיצב וייל על פי הדגם של מקום מוצאו – שירהופן, אחד הכפרים הרבים שבהם ישבו יהודי אלזס ערב המהפכה הצרפתית. ההרצאה תעקוב אחר נוכחותן ותפקידן של דמויות יהודיות, אחר ההתפתחותן, ונשאל על אודות מיקומו של וייל ברצף מסורות כתיבה שונות: באיזו מידה נשען הוא על קודמיו, והאם השפיע על דורות סופרים מאוחרים - בהציגו עולם כפרי ובתוכו יהודים מסורתיים.

צבי קונשט (האוניברסיטה העברית בירושלים) / ההתכתבות שבין גרשום שלום לליאו שטראוס

תלמיד מוסמך בחוג למחשבת ישראל באוניברסיטה העברית. כותב על חליפת המכתבים בין גרשום שלום לליאו שטראוס. עבודתו מתמקדת בהיבטים אינטלקטואליים של ההתכתבות, במיוחד באלו שנוגעים להגות יהודית.

תקציר

גרשום שלום חוקר הקבלה וליאו שטראוס הפילוסוף הפוליטי, שני חוקרים בעלי שם בתחומם גדלו בסביבה דומה, הכירו זה את זה וניהלו התכתבות חברית ומקצועית ארוכת שנים. על-אף שממבט ראשון נראה שהמרחק בין עבודותיהם ואופיין רחוקים כרחוק מזרח ממערב: האחד עוסק בעולם המיסטי, האי-רציונלי; והשני מתמקד בפוליטי וברציונלי, אבקש להציע נקודת מבט משותפת לשניהם דרכה מתאפשרת בחינת עבודתם והגותם זו לצד זו.

אזוטריקה - פרשנות תורת הסוד, היא מונח מפתח שמשמש את שניהם כציר מרכזי במחקריהם, אך לא רק בהם. אראה כיצד גישתם אל האיזוטרי איננה רק כלי פרשני שבאמצעותו הם מתארים את מושאי מחקרם, אלא גם מרכיב משמעותי בתפיסת עולמם וזהותם כיהודים 'פוסט-אסימילטוריים' ברפובליקת ויימאר. אציג את הדיאלוג (הגלוי והסמוי) שמנהלים שלום ושטראוס סביב המשמעות של איזוטריקה יהודית בעבר ובהווה, את הדרכים בהן היא באה לידי ביטוי ביצירתם, ואת המנגנון דרכו היא איפשרה להם לכוון את מחשבתם.

מירב ראובני (האוניברסיטה העברית בירושלים) / עברי בברלין - ש"י איש הורוויץ ו"העתיד" 1903-

1914

דוקטורנטית בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה העברית ומשתתפת בתוכנית 'עמית הרצלי' של מרכז צ'ריק לציונות. עבודת התזה שלה 'ש"י איש הורוויץ וכתב העת 'העתיד' 1903-1914: תודעה היסטורית ותחיית השפה העברית' הוגשה לאחרונה. עבודת הדוקטור, שנמצאת בשלביה הראשונים, תעסוק אף היא בשלבים האירופיים של תחיית השפה העברית, בין מזרח אירופה לגרמניה.

תקציר

ערב מלחמת העולם הראשונה ישב בברלין חוג קטן של פעילים הבראיסטים, מהם יהודים גרמנים ומהם מהגרים ממזרח אירופה, ששם לו למטרה לקדם את תחיית העברית ואת מעמדה כשפה הלאומית היהודית. בעוד רובה ככולה של הפעילות ההבראיסטית התרכזת במזרח אירופה ומרבית יהודי גרמניה היו אדישים לסוגיה, ניצל החוג הברלינאי את מעמד הייחודי של העיר כדי לקדם את

המרכז ללימודים גרמניים
CENTER FOR GERMAN STUDIES
EUROPEAN FORUM AT THE HEBREW UNIVERSITY

מכון מינרבה
להיסטוריה גרמנית
אוניברסיטת תל-אביב

The Franz Rosenzweig Minerva
Research Center for German-Jewish
Literature and Cultural History

Bucerius
Institute
for Research of Contemporary German
History and Society

מטרותיו באופן חופשי ואף רדיקלי מזה של מקביליו. פעילותו של חוג זה, ובייחוד זו של הפובליציסט והמו"ל ש"י איש הורוויץ ושל ה"הסתדרות לשפה ולתרבות העברית", משקפים צד לא ידוע של תהליך תחיית השפה ושל המניעים והעקרונות שהובילו אותו.